
Feminizam i etika - kritičke analize

Lezbijska i queer etika

Queer nije ni teorija, ni metodologija, nego način pristupanja uvjetnim, historiziranim i kulturno specifičnim odnosima moći i kategorizacijama seksualnih identiteta, praksi i drugih oblika društvene indiferencije

Antu Soraine

Michel Foucault nikad nije razvio "teoriju etike", ali za drugi se i treći svezak njegove Povijesti seksualnosti može reći da se zanimaju prije svega za etiku. Oni se bave seksualnim moralom stare Grčke i Rimskog Carstva. Foucaultova je metoda ili pitanje koje vodi njegovo proučavanje: "Kako je, zašto i u kom obliku seksualnost bila moralnom domenom?" Queer teorija bila bi nemoguća bez Michela Foucaulta. Njegova je misao uzrokovala stvarne promjene u gej i lezbijskim zajednicama, životima i praksama. Lezbijska feministička etika područje je u kojem je Foucaultova misao bila najodlučnije kritizirana kao maskulina etika. Lezbijsko-feministička politika i ideologija konstruirane su paralelno s Foucaultovim spisima. Najprije ću se usredotočiti na lezbijski feminizam i promotriti poveznice i razlike između njegove ideologije i Foucaultova djela. Drugo, definirat ću svoje razumijevanje queer teorije. Treće, raspravit ću tri primjera različitih načina promišljanja queer etike.

Normativnost lezbijskog feminizma

Sheila Jeffreys je britanska povjesničarka i lezbijska aktivistica koja trenutačno djeluje u Australiji. Osamdesetih je godina bila glavna organizatorica i teoretičarka antipornografskog pokreta u Londonu. Ona se aktivno odupire gotovo svemu što je Foucault ikad rekao. Smatra da je queer teorija destruktivna za lezbijsku etiku. Tvrdi da u queer kulturi gej muškarci uvijek preotimaju od lezbijki fizičku, ekonomsku, ideološku i političku moć. Jeffreysova vjeruje u duboko intelektualni i etički separatistički pokret. Takav bi pokret stvorio mogućnost prepoznatljivo lezbijske zajednice, prijateljstva i seksualnosti. Jeffreys je tu zanimljiva zbog toga što stvara i održava na životu ideje koje su bile središnje za lezbijski feminizam kasnih sedamdesetih i ranih osamdesetih. Među tim su središnjim idejama:

1) Separatizam. Odnosi se na projekte kroz koje se mogu stvoriti specifično lezbijski projekti (kavane, restoracije, kuće, radionice, komune, škole, odmarališta itd). On označava odbijanje muškog svijeta i heteroseksualne kulture. U svojoj krajnosti, on

predstavlja i odbijanje svijeta heteroseksualnih žena.

2) Metoda podizanja razine osviještenosti. Primjenjivala se u skupinama, a cilj je bio razotkriti djelovanje heteropatrijarhata.

U skupinama za podizanje razine osviještenosti žene su tražile svoje lezbijsko-feminističko sebstvo i mogućnosti za to sebstvo - što je projekt koji je zapravo prilično usporedan s Foucaultovim promišljanjem "tehnologija sebstva" kao mogućnosti etičke subjektivitetnosti. Razlika između Foucaulta i lezbijskih feministica leži u njihovu odnosu prema različitostima i identitetima. U lezbijskom feminizmu, premda su razlike među ženama i lezbijkama prihvaćene, ideju se "lezbijke" vidi kao temeljenu na već definiranom identitetu, čiju drugost predstavljaju patrijarhat i konkretan muškarac, vrlo često gej muškarac. Nasuprot tome, Foucault subjektivitet uvijek promatra kao stanje postajanja, a ne nešto utemeljeno na nekim konačnim i suštinskim istinama.

Korijeni lezbijskog feminizma leže više ili manje u istoj političkoj i društvenoj situaciji koja je uzrokovala i Foucaultovu misao. U njegovu su zaleđu rigidni seksualni moral pedesetih, razočaranje takozvanim seksualnim oslobađanjem šezdesetih, novi političko-aktivistički pokret nove ljevice i poststrukturalizam. To je razdoblje bilo puno vizija te je postojala potreba za novim vrstama subjektiviteta, kao i potreba za društvenim i političkim praksama u kojima bi se ti novopronađeni subjektiviteti mogli živjeti. I Foucault i lezbijske feminističke misliteljice naglašavali su samotvorbu subjektiviteta - premda s različitih polazišnih točaka. U lezbijskom su feminizmu norme koje se odnose na seksualne prakse i promišljanja često bile vrlo normativne i izravne (strogo propisani način odijevanja, neupotrebljavanje šminke, vegetarijanska prehrana, nepenetriranje itd). Mladi se lezbijski naraštaj sredinom osamdesetih počeo odupirati isključivoj naravi lezbijsko-feminističke ideologije, te se priklonio Foucaultu i poststrukturalističkim misliocima. Sve od tih takozvanih seksualnih ratova lezbijska etika nije bila osobito popularna tema istraživanja. Queer teorija djelomično je nadomjestila lezbijsko-feminističke diskurse. Međutim, queer teorije ne bi bilo bez lezbijske feminističke etike.

Premda je queer svrgnuo lezbijski feminizam u javnosti, lezbijski feminizam živi i ima utjecajnu kulturu (primjerice u Engleskoj). Lezbijskim je filozofkinjama lezbijski feminizam značio da bi lezbijski identitet trebao zadobiti ravnopravan status u usporedbi s heteroseksualnim identitetima. Cilj lezbijske etike je stvaranje lezbijske zajednice. Središnje su ideje karakteristične za lezbijsku etiku:

1) Ona ne mora uključivati sve ljude kako bi se smatrala etikom. Isključivanje muškaraca, pa čak i heteroseksualnih žena, je prihvaćeno.

2) Moralni telos nije dobro ili zlo, nego sloboda.

Jedna od najpoznatijih teoretičarki je Mary Daly. Ona tvrdi da piše kako bi izliječila žene. Govori o "ženskom sebstvu", koje postoji u svakoj ženi. Biti moralnom ženom znači odbiti i pobjeći od patrijarhata, te definirati sebe bez odnosa prema muškarcima ili djeci. Daly je dekonstruirala heteroseksualne uloge i promatra rodni identitet kao nešto što treba stvoriti. Ipak, ona ima stroge norme za ispravne i pogrešne rodne identitete. Među drugim značajnim promišljateljicama lezbijske etike su Janice Raymond, koja je koristila pojam "heterorealnost", te Sarah Lucia Hoagland, koja je izgradila etički model koji je uključivao heteroseksualne žene samo ako su odustale od svoje heteroseksualnosti. Hoaglan nije definirala što je lezbijstvo, nego je govorila o "lezbijskom kontekstu". Lezbijke su morale stvoriti sebe same u tom lezbijskom kontekstu. Marilyn Frye zalagala se za ponovno pronalaženje jezika. Smatrala je da bi lezbijke trebale stvoriti nove koncepte i izokrenuti riječi naglavce. Za nju je "lezbijska misao" značila političku samotvorbu. Sve te lezbijske feminističke misliteljice prigrlile su ideju o etičkom samotvorećem subjektu, kojeg bi trebalo konstruirati svjesnim mislima, praksama i djelima. Međutim, sebstvo koje je trebalo konstruirati te su misliteljice definirale kao konačan lezbijski subjekt, a ne nešto što je otvoreno promišljanjima i različitim interpretacijama. Premda je lezbijski feminizam laka meta optužbi za esencijalizam, on

je zarana prepoznao politiku društveno konstruiranih identiteta. Nadalje, stvorio je društveni i teorijski prostor za queer teoriju i postmodernističke teoretičarke poput Judith Butler - premda te dugove queer teoretičari ne priznaju lako.

Dekonstrukcija heteronormativnosti

Nemoguće je dati čvrstu definiciju queera. Definicija je onoliko koliko je i korisnika tog termina. Taj je koncept postao toliko kontroverzan da je bolje koristiti plural "queer teorije" ili "queer studiji" nego govoriti o nekoj monolitnoj queer teoriji. Terminom queer označavam cijeli spektar varijacija lezbijsko-gej-bi-trans studija. Korisnu operativnu definiciju dao je David Halperin: "Queer je po definiciji bilo što što odstupa od normalnog, legitimnog, dominantnog. Ne postoji ništa na što bi se on nužno odnosio." U queer studijima, lezbijske se i gej identitete vidi kao provizorne i uvjetne, prije nego fiksirane i dosljedne. Lezbijske se i gej identitete eksplicitno problematizira u pogledu odnosa moći, uključujući šutnje, potlačenosti i isključenosti o kojima je ovisila njihova tvorba. Zagovaranje kolektivnog identiteta, više od preduvjetovanja političke i društvene intervencije, marginalizira i isključuje one koji mu se nisu voljni prilagoditi i traži od lezbijki i gejeva da protumače rasne i klasne razlike među sobom. Sumirajmo: queer nije ni teorija, ni metodologija, nego način pristupanja uvjetnim, historiziranim i kulturno specifičnim odnosima moći i kategorizacijama seksualnih identiteta, praksi i drugih oblika društvene indiferencije. On tvrdi da su zapadna društva konstruirana heteronormativno. To je isključilo ili otežalo postojanje mnogim postojećim ili alternativnim seksualnostima, identitetima ili seksualnim praksama. Heteronormativnost postavlja norme heteroseksualnosti i kontrolira je jednako kao i druge seksualnosti. Ona kao normu postavlja vrlo specifičan oblik heteroseksualnosti i proizvodi homoseksualnost kao svoju drugost. Ona pokušava zadržati svoju ideologiju kao da je jedina moguća, dominantna i "prirodna". Heteronormativna heteroseksualnost zbog svoje dosljednosti i stabilnosti ovisi o homoseksualnosti. Heteronormativnost nije isto što i heteroseksualnost. Ona znači da su rod i seksualnost konstruirani određenim redoslijedom. Moć, red i promjene u tom redu zajedno tvore rodni sustav. Naša kultura organizira, proizvodi, priprema i socijalizira mlade osobe za heteroseksualni život. Ona promiče, preferira i privilegira određene oblike heteroseksualnosti na mnoge svakodnevne i obične načine. U queeru, seksualne se identitete vidi kao pozicije stalne rekonstrukcije, kao političke strategije. Premda su identiteti konstruirani, oni su vrlo stvarni i konkretni, te uzrokuju određene posljedice svojim nositeljima - posljedice koje mogu biti vrlo različite za različite identitete.

Etika otpora i kreativnosti

Raspraviti ću tri različita primjera kako se može promišljati queer etiku. Prvi primjer dolazi od Davida Halperina, drugi od Michaela Warnera, dok je treći temeljen na recentnom radu Judith Butler. Prema Davida Halperinu, queer je strateška pozicioniranost, koja se odupire svemu normalnom, legalnom i dominantnom. Otvoren je svakome tko je marginaliziran zbog svojih seksualnih praksi. To znači ne samo etiku otpora nego i takav kreativan rad u kojem se konstruiraju različiti životi i životni stilovi. Samotvorba nije samo dokoličarski hobi elite nego i nužnost u svijetu u kojem dominantni diskursi pokušavaju normirati i upravljati subjektivitetom. Kao praktične primjere queer etike Halperin koristi Foucaultovu ideju o usvajanju odraslih, žensku kolektivnu samotvorbu feminističke knjižare u Milanu te sadomazohistički seks u kojem se granice subjektiviteta stvaraju i preoblikuju žudnjom.

Halperin tvrdi da je etička pozicija queera teška, s obzirom na to da queer kultura pati od istog procesa normalizacije kao i queer teorija. Prema Halperinu, izvorna je ideja queer teorije bila pokazati da postoji nešto istinski izopačeno u tome da netko želi stvoriti teoriju o žudnji i požudi. Danas je, međutim, queer etabliran u akademskim krugovima. Queer istraživači proučavaju upravo one stvari koje se kanilo kritizirati. S obzirom na to da je queer kultura normalizirana, ne možemo govoriti o queer etici, tvrdi

Halperin. Michael Warner analizirao je tu opasnost normalizacije. On kaže da su lezbijski i gej brakovi te druga nastojanja prema normalnosti loša za queer etiku. Umjesto toga, trebali bismo pokušati dosegnuti stvarnu seksualnu autonomiju, koja bi stalno mijenjala način na koji razmišljamo o seksu i identitetu. Warner napada takozvano "pravaško" promišljanje, koje, prema njemu, zagovornici istospolnih brakova koriste kao temelj svojih argumenata. On tvrdi da queer zajednica ne bi trebala predstavljati sebe kao sigurnu luku za vjenčane obitelji sa sretnom djecom. Iskrenost, moral i etika ne bi trebale biti vezane samo uz one ljude koji imaju pravo vjenčati se ili registrirati svoje partnerstvo. Warner upozorava i protivi se preobrazbi gej i lezbijskih identiteta u konzumerističke identitete, predstavljene u "šminkerskim" lezbijskim i gej časopisima. U tim je magazinima životni stil izbrisan iz stvarnog života. Warner također kritizira gledište prema kojem je registracija pitanje životnog stila, prikladna za neke, neprikladna za druge. On tvrdi da registracija i brak uvijek sugeriraju ideju nečega što je ispravnije i privilegiranije od drugih izvora. Njegovo je gledište da registracija nije privatna stvar, nego normalizirajuća praksa. Prema Warneru, queer etika trebala bi biti građena na seksualnosti, a ne na pravima. Seksualnost ne može biti normalizirana, a različiti oblici seksualnosti dekonstruiraju one hijerarhije koje su konstruirale normalnoga građanina. Čini se da i Halperin i Warner ostavljaju isto pitanje otvorenim kao i Foucault: ako queer etika odbija postaviti norme i slavi različitosti i slobodu, kojom se argumentacijom možemo usprotiviti, primjerice, pedofiliji? To je pitanje, međutim, pogrešno postavljeno. Primjerice, Warner govori o onakvoj seksualnoj autonomiji koja poštuje autonomiju sebe i drugoga. Svaki pojedini čin mora biti vrednovan u svom vlastitom društvenom i povijesnom kontekstu. Diskursi i stida i prirodnosti stvoreni su u zapadnoj povijesti - stoga ih treba dekonstruirati i iznova vrednovati u svakom novom kontekstu.

Judith Butler također se usredotočuje na registrirano partnerstvo. Njezino je polazište drukčije od Warnerova. Njezin je projekt dekonstruirati koncept heteroseksualnog rodbinstva i dovesti u pitanje elemente posthegelijanskog i postfrojdovskog subjekta. Ona pita: što bi se dogodilo da je zapadna psihoanaliza za polazište uzela Antigoninu dvojbu, a ne Edipov kompleks? Antigona je Edipova kći, rođena iz njegova incesta. Od svog je rođenja ona izvan heteroseksualnog rodbinstva. Ona se ne pokorava svom ocu i svom kralju, nego se zaljubljuje u svog brata. Butler tvrdi da su, među ostalim, Hege, Lacan, Levi-Strauss i Irigaray pogrešno iščitavali Antigonin zahtjev i uklopili je u heteronormativni sustav. Prema Butler, međutim, Antigona razotkriva uvjetnu prirodu rodbinskog sustava i problematizira ideju zapadne države, temeljene na heteroseksualnoj ideji rodbinstva. Ideja Judith Butler vrlo je zanimljiva i daje queer etici novo polazište: na kojem je temelju zapravo konstruirano rodbinstvo? Na kojim smo temeljima mi članovi svojih zajednica? Što bi se dogodilo ako bi ideja normalnosti bila izokrenuta? Kako bismo onda promišljali svoj odnos prema sebi i drugima? Etička poruka koji iznosi Butler jest: trebali bismo misliti što bi se dogodilo da smo svi Edipova djeca. Primjerice, lezbijske obitelji i njihova djeca rekonstruiraju simboličku poziciju rodbinstva. Butler kaže da trebamo ponovno promisliti koju vrstu etičkog značenja pridajemo onim odnosima i obiteljima koji ne slijede tradicionalni simbolički poredak. Što mislimo kad kažemo "majka" ili "otac"? I kome to želimo ili možemo reći? U Antigoni Butler vidi mogućnost za novi etički subjektivitet: Antigona "poremećuje rječnik rodbinstva koji je predodređenje ljudskosti, neizravno nam postavljajući pitanje kakva bi ta predodređenja doista morala biti."

Više naziva, pozicija, različitosti

Postoji li nešto što možemo nazvati "queer etikom"? Spomenuto troje različitih mislioca queer etike dijeli barem tri osnovna načela:

- 1) Sâm zapadni koncept etike operira kao hegemoni mehanizam, koji naturalizira određene seksualne prakse i demonizira druge.
- 2) Zapadni koncept etike temelji se na načelima humanizma, kojeg se koristilo za

legitimiranje različitih normativnih praksi.

3) Temelji queer etike leže u analiziranju kako su i zašto određeni stavovi i oblici ponašanja zadržali status moralnog autoriteta, ili postali cenzoriranima ili zabranjenima u određenom povijesnom kontekstu.

Cilj queera nije postati identitet, nego kritika identiteta. I premda queer nije identitet, još su nam potrebni imena i koncepti kako bismo govorili i konceptualizirali subjektivitet, s obzirom na to da imena i koncepti stvaraju pozicije za lokalnu politiku. Više naziva: znači više pozicija: znači više ranolikosti: znači manje isključivosti. 🗨️

S engleskoga preveo Trpimir Matasović

